

RUS UTEN STYRING
METODERAPPORT
S.K.U.P. 2001
AFTENPOSTEN

Navn på deltagere:

Pål Enghaug, journalist
Ola Henmo, journalist
John Hultgren, journalist

Tittel på prosjektet:

”Rus uten styring ”

Hvor og når publisert:

Artiklene er publisert i Aftenposten i perioden fra 15. september til og med januar 2002.

Redaksjon/adresse:

Aftenpostens innenriksavdeling
Pb.1178 sentrum
0170 OSLO
tlf.22863000

Journalistenes adresse og telefonnummer:

Aftenposten
Pb.1178 sentrum
0170 OSLO
tlf.22863000

1. Innledning

Ideen til den første problemstillingen i prosjektet fikk vi av administrerende direktør Frode Hellesnes i legemiddelfirmaet Schering-Plough AS. Vi arbeidet alle tre med et prosjekt om leger og legemiddelindustrien. Hellesnes tok kontakt med oss angående en artikkel om et forskningsprosjekt fra Sverige. En grafikk til saken hadde hisset opp både Hellesnes og andre i legemiddelbransjen. I en av flere samtaler vi hadde med ham, tok han opp sin undring over at ikke norske journalister stiller spørsmål ved hvorfor så mange dør av overdoser i Norge. Det resulterte i at han sendte oss en del rapporter, som var såpass interessante at vi tok et møte med Hellesnes og flere av hans medarbeidere. Vi var selvfølgelig klar over at dette firmaet fører abstinensmedisinen Subutex.

Hypotesene og rapportene fra Hellesnes og hans medarbeidere viste seg raskt ikke å være tilstrekkelig objektive og etterrettelige. Vi mente at det ikke burde

hindre oss i å se på feltet, når det virket spennende. I Aftenposten, som i de fleste andre redaksjoner her i landet, skriver og sier vi mye om hvor mange som dør, men vi kunne ikke huske å ha sett eller lest at noen prøvde å gå dypere ned i materien. Men vi forsto etter få uker at vi måtte gjøre problemstillingen bredere enn først planlagt.

Vi mener prosjektet har avdekket en virkelighet for mange tusen mennesker, som få av våre lesere kjente til. Det har vært med på å sette et fokus på rusfeltet som vi ikke har sett tidligere. Stoltenberg-saken, som kom ca. en måned etter at vi hadde startet, gjorde at våre saker fikk ytterligere oppmerksomhet.

Vi har vært nøye på at våre saker skulle være nyheter, og eksemplifiseres med menneskene som rammes. Reportasjene fra "Plata", kaia, sykebiler osv. vil nok mange si at de har sett før. Men det er i dette miljøet menneskene vi har laget nyheter om, har sitt tilholdssted.

1.1 Konsekvenser

Hva som kom først, høna eller egget, er vanskelig å vite. Men en rekke av de temaene vi har satt fokus på, har havnet høyere opp på den politiske dagsorden og blir nå tatt opp i Regjeringens handlingsplan mot rusmisbruk. Det er også grunn til å tro at sosialministerens "pasientgaranti til narkomane" er en konsekvens av vår artikkelserie. Sakene har vært med på å øke bevisstheten i en rekke kretser om hvor lite vi vet om resultatene og virkningen av den politikken som føres på området. I tillegg har enkeltsaker gitt umiddelbare konkrete resultater:

- Nye penger til metadon i Oslo
- John Grønstad fikk metadon-behandling etter en av våre saker.
- Byråden for eldre- og bydelene i Oslo lovet døgnvakt for oppsøkende og koordinerende tjeneste i Oslo

1.2 Problemstillinger

a) Hvorfor dør så mange av overdoser i Norge?

Vi ville ikke slå oss til ro med at Norge har en sprøytekultur, mens store deler av det øvrige Europa har en røyke-kultur.

1.3 Endring av problemstillinger

Etter hvert som vi leste oss opp på området, fant vi ut at problemstillingen er så bred og sammensatt at prosjektet nærmest ble tematisk. Dermed ble problemstillingen endret til:

a) Hvordan behandler vi våre stoffmisbrukere?

Vi mener imidlertid at summen av de sakene vi har laget, også forteller noe om hvorfor så mange dør av overdoser i Norge. Det er ikke mulig å gi ett svar. Konklusjonen er mange del-svar som gir en helhet.

Vi har helt fra starten avgrenset prosjektet til stoffmisbruk. Vi har med andre ord vært bevisste på at det ikke er alkohol vi skal skrive om. Området ble stort nok uansett.

1.4 Forberedelse til prosjektet

Det første intervjuet/samtalen ble gjort 6.juni 2001. Den ga som utgangspunkt en rekke hypoteser. Deretter gikk vi i gang med å finne litteratur via Odin, elektroniske postjournaler, A-tekst, NTB osv.

1.5 Strategi

Siden dette var et område vi kunne lite om, bestemte vi oss for å starte med noe vi behersket godt; dokument søk i departementene. Den første saken vi publiserte er etter vår mening en ganske typisk Aftenposten-sak. I den viser vi at det ikke eksisterer krav til kvalitet i behandlingsinstitusjonene og at Fylkesmennene, som er pålagt etter loven å følge opp institusjonene, ikke har det antall tilsyn loven krever.

Tanken var at tradisjonell dokumentjobbing etter hvert ville gi oss tilgang til menneskene. Mennesker som hadde noe å fortelle. Det stemte godt.

Deretter skulle vi kombinere tradisjonell dokumentjobbing med innspill og materiale vi fikk som reaksjoner på det vi skrev. Dette har vi gjennomført.

Les hele dokumentet. Altfor ofte leser vi bare deler av dokumentene/rapporten eller bare sammendraget. Dersom et dokument gir opplysninger om et nytt, be også om dette dokumentet. Et eksempel på at det lønner seg er en pressemelding vi fant på hjemmesiden til SHD. Her gikk det frem at det skulle være et seminar for kommuner som hadde deltatt i et forsøk med feltsykepleie. På seminaret skulle deltagerene legge frem rapporter fra forsøkene. I utgangspunktet en uspenning pressemelding. Mye mer spennende ble det da vi ba om å få innsyn i alle de 12 rapportene. Det ga oss grunnlag for artikkelen om stoffmisbrukernes rystende helsetilstand.

Vi var også bevisste på ikke å stresse publisering, men ha nok is i magen til å være trygge på at sakene var så korrekte som vi kunne klare å utarbeide dem. I et felt med mange sterke og motstridende meninger, tyder mangelen på kritikk for faktafeil på at vi har lyktes.

2. Organisering av materialet

En god erfaring fra andre prosjekter har vært opprettelsen av et eget arkiv. Dette gir oss god oversikt over materialet vårt. Arkivet i dette prosjektet inneholder ett dokumentarkiv, en telefonlogg og et kilderegister.

2.1 Kronologi og egen dokumentliste

Vi opprettet et dokument i Excel hvor alle dokumentene ble lagt inn med dato, hendelse, avsender/mottaker, dokumentnr., antall sider. Det gjør dokumentene søkbare. I tillegg opprettet vi kolonner som var merket med initialene våre. For hvert dokument vi leste, krysset vi av utenfor våre initialer. Det ga oss trygghet for at vi hadde lest det vi skulle.

2.2 Telefonlogg

Telefonloggen fikk vi ideen til på en konferanse i København. Jo Craven McGinty, fra IRE, viste der den loggen hun hadde laget i Excel. I loggen har vi kolonner for datoen vi ringte, personen vi kontaktet, klokkeslettet vi ringte, hvilket svar vi fikk, hvem vi skulle kontakte neste gang, telefonnummer på ny kontakt og ny dato for når vi skulle ringe.

Telefonloggen skal gjøre det vanskeligere for personene vi ringer ikke å huske at vi har vært i kontakt. Samtidig som det viser at vi har oversikt over arbeidet vårt. Ved å bruke filter på Excel kunne vi fortelle den vi snakket med at vi spurte om akkurat dette klokken 14.00 den 1.9, kl. 15.00 den 15.9 og kl. 11.30 den 5.10: Nå må vi få et svar! Ved å bruke filter fortalte programmet oss ganske raskt hvilke datoer vi hadde snakket med vedkommende på. Hvilke beskjeder som var gitt osv. Det er også mulig å bruke filter på dato, slik at vi raskt kan identifisere alle personene vi skal snakke med på en spesiell dato.

Telefonloggen fungerte i starten av prosjektet og er et arbeidsredskap som kan anbefales. Etter hvert som tiden gikk ble vi imidlertid for slappe til å bruke den. Det er mulig det fungerer bedre på et prosjekt som går over en mer avgrenset tidsperiode (se metoderapporten Forbrytelse og straff). Uansett er den et verktøy det er verdt å arbeide mer med å utvikle.

2.3 Kilderegister

I tidligere prosjekter har vi brukt programmet Outlook til å holde oversikt over kildene våre. Årsaken til det er at Outlook er et program alle i Aftenposten bruker og at de foregående prosjektene har vært innenfor områder vi har hatt kjennskap til før vi startet. Siden dette var et felt vi ikke hadde arbeidet med før, måtte vi også opparbeide oss nye kilder. Vi la derfor også kilderegisteret vårt inn i Excel. Slik samlet vi alt på ett sted. Det har fungert meget godt.

2.4 Organisering av arbeidet

Vi har hele tiden vært tre journalister. Sakene har vi til en viss grad fordelt mellom oss. Det at alle har lest det meste av materialet, gjorde det lettere for oss å fungere som ”reportasjeledere” for hverandre.

Vi har hele tiden skrevet saker som ikke har tilhørt dette prosjektet. Vi har ikke vært fritatt for vakter og har fulgt vår vanlige turnus. Men fordi vi har vært tre journalister, har vi kunnet ha kontinuitet i arbeidet.

Vi har helt fra de første samtalene laget lister over det vi mener er saker/gode hypoteser til saker. Disse listene er ført på nytt og på nytt i hele perioden. Noen av sakene vi har satt opp, er det aldri blitt noe av. Andre ganger er flere saker slått sammen til en sak.

Sentralt og viktig har det også vært at vi har snakket oss gjennom sakene. Hva skal være fokus? Hvorfor er dette det riktige fokuset i saken, hva mangler vi for at denne saken skal stå støtt?

2.4.1 Hold sjefen informert

Det er viktig i alle prosjekter å holde sjefene informert. Det gir arbeidsro og nødvendig oversikt for avdelingsledelsen. Vi har sendt fra oss oversikter til reportasjesjefen på innenriksavdelingen etter hvert som vi har følt oss sikre på hva som materialiserer seg i form av artikler.

3. Hvor startet vi søkene

Vi startet å søke i elektronisk postjournal i departementer, direktorater og etater vi mente hadde relevans til feltet. Vi har også lett etter informasjon hos flere legemiddelfirmaer, brukerforeninger, forskningsinstitusjoner og nyhetsgrupper på nettet. Vi brukte også EMCDDA . EMCDDA er organet EU har satt til å overvåke narkotika-situasjonen. Norge ble fullt medlem i januar 2001.

Vår sentrale arbeidsmetode har hele tiden vært kombinasjonen av tradisjonelle dokumentsøk og kontakt med menneskene det angår. Vi har fått en mengde telefoner og e-post. Skjebnene er mange. Alle kunne vi ikke omtale, en del ganger var det antagelig viktig bare å ha noen å fortelle historien sin til. Noen saker har vi tatt videre fordi vi mente at de sa noe om systemet eller en følelse mange har av systemet. Et eksempel på det siste er saken ”Gjør alle til sosialklienter”.

Viktig i denne saken har det også vært å holde tungen rett i munnen i forhold til legemiddelfirmaene og andre med mulig vikarierende motiver. Det mener vi at vi har greid.

4. Spesielle forhold

Vi vil trekke frem det positive i denne måten å arbeide på. Da vi innså hvor stort og komplisert felt vi egentlig hadde kastet oss over, at det ville ta mye tid og arbeid før vi kunne begynne å publisere saker, ville det vært fristende å gi opp hvis man jobbet alene. Men samarbeidet har fungert glimrende. Alle har gjort alt, men vi har samtidig utnyttet hverandres ”spisskompetanser”; at noen er spesielt flinke til graving i dokumenter, andre har sin spesielle styrke i reportasjer, skriving og presentasjon. Denne formen for prosjektarbeid gjør det mulig å sette fokus på et spesielt felt over tid, uten at avisen behøver å avsette spesialmedarbeidere. Erfaringen viser at det vil gi såpass med saker at det betaler seg.

5. Utskriving og saker

I tidligere prosjekter har vi ofte sittet sammen og skrevet. I dette prosjektet er sakene stort sett skrevet ut av hver og en av oss. Det har vært viktig at alle tre på et tidlig tidspunkt er blitt enige om hva som er fokus i saken (se pkt. 2.4). I svært mange av sakene har vi laget skisser hvor vi har lagt inn sitater og hovedlinjene i artikkelen. Dette gjør det lettere å finne ut hvor i historien/saken vi har svakheter. Og hvor kildegrunlaget er tynt. Skissene har vi så sendt til hverandre for gjennomlesning.

Den ferdige artikkelen er også sendt til ny gjennomlesning av minst en av de andre før den sendes fra oss til reportasjeledelsen på avdelingen.